

ԼԵՒՈՆ ՄՈՄԾԵԱՆ
ԲԺԽԷԼ

ՄԿՐՏԻՉ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ՍԱԼԻԿԸ

Քաջ գիտնալով այսօրուան հայ մեներգիչներու նրաժշտական կասկածելի ճաշակ ու արժէք ներկայացնող երգերը, որոնք՝ ողողելով հրապարակը, կ'արժեզրկեն հայ երգը, անկասկած որ բացառիկ կարեւորութիւն ու տարողութիւն կը ստանայ Մկրտիչ Պօղոսեանի մեզի ընծայած այս ամփոփ սալիկը:

Անվերապահօրէն իր տեսակին մէջ միակն է՝ ոչ միայն գեղարուեստական հարուստ ծրագրով եւ բարձրաճաշակ երգերով, այլ նաեւ իր զաղափարի յղացումով, իր հրապարիչ զանազանութիւններով: Արդարեւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը գեղեցիկ միտքը ունեցած է լոյս ընծայել՝ ի մի հաւաքելով երգիչին արձանագրած եւ հրատարակուած ու նաեւ քանի մը ոչ հրատարակուած երգերը:

Ունկնդիրը ոչ մէկ ակնթարթ պիտի փափաքի ընդհատել լսելու հաճոյքը, մեներգիչին տարիներու ընթացքին ժողովուրդին շուայլօրէն նուիրած մեծ վայելք ունեցող արձանագրութիւնները, մանաւանդ անոր մասնակից եղող, դաշնակի, համահունչախումբի, երգչախումբի ճոխ մեկնաբանութիւններով փունջ մը սիրուած հայ գոհար երգերէն:

Մանուկ հասակէն՝ Մկրտիչ Պօղոսեան սիրած է երգել: Առաջին անգամ երգած է Թէաթրը տը լա Կէթէ ներկայացման մը ընթացքին, տակաւին զինուորական ծառայութեան շրջանին, երաժիշտ Աւետիս Մետմենցի ղեկավարութեան տակ: 1955-ին մաս կազմած է Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին եւ 1956-ին վերոյիշեալ խումբին հետ մասնակցած է 3ème Congrès international de la musique sacrée Փալէ տը Ծայոյի մէջ, ստանձնելով մեներգիչի բաժին մը:

Պէտք է խոստովանիմ թէ ընդհանրապէս մօտէն ճանչցողը չի տեսներ ամենաեականը, ամենայատկանշականը եւ հակում կ'ունենայ կորսուելու մանրամասնութիւններուն մէջ: Սակայն առանց տարակուսանքի՝ այս սալիկին դրական ընկալումը՝ պտուղն է հրաշալի համագործակցութեան մը, տաղանդաւոր երաժիշտ Կարպիս Ափրիկեանի եւ շնորհալի մեներգիչին միջեւ:

Մկրտիչ Պօղոսեանի երաժշտական դաստիարակութեան ուսուցիչը եղած է Կարպիս Ափրիկեան, որ ջանք ու եռանդ չէ խնայած: Ծնորհիւ անոր ոչ արհեստավարժ Պօղոսեան, երգեց մաքուր, զերազանց նրբազգացութեամբ, մեկնաբանեց ստեղծագործութիւններ ճշմարիտ ու անկեղծ եղանակով: Ափրիկեան՝ օժտուած արտակարգ երաժշտական բնագոյով եւ գիտելիքներով, հմուտ ու հոգեւոր զգացումներով, յիկեց, հսկեց երգիչին, անոր աստուածատուր բնածին տաղանդին մէջ պահուած կարողութիւնները արտահանեց, լոյսի բերաւ: Մկրտիչ Պօղոսեան, ամբողջ էութեամբ բարութիւն է, հետեւաբար անոր երգը բարի է, ազնիւ է: Ան կ'երգէ ինչպէս իր կեցումածքը պարզ, ոչ բռնազբօսիկ, միշտ բնական, հեռու երգչային որոշ «խորամանկութիւններէ»: Ունի գեղեցիկ հնչերանգ, ճկուն ձայն:

Խաչատուր Տարոնացիի «*Խորհուրդ խորին*» Ս. Պատարագի հանդերձի շարականը՝ Մկրտիչ Պողոսեան կը մեկնաբանէ ընկերակցութեամբ արական խումբին, Կոմիտասի գեղեցիկ մշակումով: Այս շարականին մէջ կայ քնքշութիւն, թախիծ, խանդավառութիւն եւ աղերս: Հոս երգիչի ձայնը հետզհետէ վեհամալով եւ որում արական երգչախումբը կու գայ ալ աւելի արժեւորելու անոր իրաւատուի ձայնը, գմայլելիօրէն կը լստաջանայ դէպի «*անհաս անըսկիզբն*» զագագնակէտը, ապա հանդարտօրէն աւարտելու համար:

Կոմիտասի «*Ով է որպէս*» սրբասացութիւնը - Յինանց եւ Խաչի - որում գողտրիկ երգէհոնային նուագակցութիւնը պատշաճեցուցած է Կարպիս Ափրիկեան, պարզապէս ձայն պահելու նման, կը սկսի մեղմօրէն, զգացումի յաջող արտայայտչականութեամբ: «*Աստուած մեր*»ը փշաքաղող, սրտաբաց եւ ուժեղ դէպի երկինք բարձրացող, ապա կրկին աղաչական «*Խաչեցաւ վասն մեր*»ով: «*Եւ Յարեաւ*»ը լամկարծ կը ժայթքի, հզօր եւ վեհագոյ, արական ձայներու *նմանակումներով*, որ միանալով մեներգողին, յաջող կամուրջ մը կը նետէ յաջորդող «*հաւատարիմ եղեւի*» մեղմ ընկերակցութեամբ քառաձայն երգչախումբին, հասնելու համար *շատ ուժգին (ֆորթիսիմօ)* «*Ընդ հրեշտակ երգեսցուք*», սքանչելի երգչախմբային մեկնաբանութեամբ, կը ցնցէ ու մեծապէս կը տպաւորէ: Հակառակ անոր որ, բոլոր երաժշտական գիծերը զատ-զատ կ'իմանաք, անոնց ներդաշնակութիւնը պահուած է: «*Սուրբ, Սուրբ*»ով՝ խաղաղութեամբ կը մարին:

Այստեղ կ'ուզեմ մատնանշել գնահատելի մակարդակը ունեցող Կարպիս Ափրիկեանի «*Հայ կրօնական երաժշտութեան Կոմիտասի սալիկ*»ը: Յիշողութեանս մէջ այսպիսի այլ արձանագրութիւն չեմ լսած եւ հետաքրքիր անհամբերութեամբ կը սպասեմ Հայաստանի երիտասարդ տաղանդաւոր երաժշտական ղեկավարներուն մեզի խոստացած Կոմիտաս վարդապետի Պատարագի երկսեռ *երգչախմբի արձանագրութիւնները՝ ի՞նչ եւ որո՞ւ փոխադրութիւններով (թրասքրիփսիոն)*:

Որքա՛ն փափաքելի է որ արական ձայնով՝ եկեղեցական երաժշտութեան երգեցողութիւնը՝ ունենար շոյող, թաւալին, նուրբ հնչողութիւն ունեցող Մկրտիչ Պողոսեանի ոճը: Ան օժտուած է քնարական թէնոր ձայնով եւ հոգեզմայլ զարգացումով կը յարմարի մեր սրբազան եկեղեցական երգեցողութեան:

Ըստ Ռ. Աթայեանի, Կոմիտասի առաջին շարքէն առնուած «*Հարսանեկան երգեր*»ու փունջէն՝ «*Այ հեա սիրտս*» ամուրիութեան «վերջը» արտայայտող երգը՝ Մկրտիչ Պողոսեան կ'երգէ առանց զարդարանքի, կարճ, ասկայն որքա՛ն խորապէս յուզիչ: Ինչպէս միշտ արական խումբը տպաւորիչ կերպով աւելի կ'արժեւորէ իր նրբօրէն *հեւացող* հնչողութիւն ունեցող իրաւատուի ձայնը:

«*Սանթորի երգը*» ուղիղ արձանագրութիւն դաշնակի ընկերակցութեամբ: Հոս Մկրտիչ Պողոսեանի ձայնը կը ստանայ նոր գումարտում եւ նոր փայլ:

Կանաչեանի «*Պահնկօ*»ն եւ Կոմիտասի «*Առաւօտուն բարի լուս*»ը միշտ հանելի, հարուստ՝ շնորհիւ բազմաձայն երգչախումբի ներկայութեան:

«*Անտունի*» Մկրտիչ Պողոսեան կը մեկնաբանէ անմահ Կոմիտասի ստեղծագործութեան մարգարիտը, Կարպիս Ափրիկեանի դաշնակի զգայուն եւ երանգներու ճշգրիտ ընկերակցութեամբ: Անտունին մաս կազմելով հայկական տխուր երգերուն, հիատուած է անոնց վշտի հառաչանքներէն եւ արտացոլումն է անոնց ճակատագիրին:

Հոս երգիչին մաքուր ու լուսատու ձայնը՝ բարձր եւ հեզասահ է, մերթ լայն ու աղաչական, վեհ ու ազատ, կարծես կուգայ սիրտին եւ հոգիին խորքերէն, որոնք յատկանշուած են կոմիտասեան երգերուն:

«Ալվարդի երազը» հոյակապ եւ ճարտար Կարպիս Ափրիկեանի ինքնատիպ նուագախմբագրութեամբ՝ ճոխացուցած է Կանաչեանի այս *աղերսերգը*: Մկրտիչ Պօղոսեան կ'երգէ ի յայտ բերելով ստեղծագործութեան խորութիւնը ու ժողովրդական մորմոքով թաթըխուած քրքրանգները:

«Ցոյակ ջան» պարերգէն վերջ՝ կրկին Կոմիտաս իր «*Լուսնակն անոյշ*»ով նուագակցութեամբ համանուագախումբի եւ երգչախումբի: Նուրբ մեկնաբանութեամբ որ կը թարգմանէ կրկին զգացական վերարտադրումը:

Այս առթիւ կը ցանկամ յայտնել որ Կարպիս Ափրիկեանի «Լուսնակն անոյշ»ի վերջին նուագախմբագրութիւնը շատ անելի ծաւալուն գործ մըն է եւ անելի յաջող, սակայն մեներգիչը ... Մկրտիչ Պօղոսեանը չէ:

Եթէ Բրիտափոր Կարա Մուրզա եղած է հայ բազմաձայնային երաժշտութեան դպրոցի հիմնադիրը, երոպականացնելով հայ երգը, Կարպիս Ափրիկեան կրնամ ըսել, իր կարգին դասականացուց հայ երգը, ժողովրդայինէն անցնելով նուագախմբային անելի ճոխ ու ծաւալուն երկերու:

Այս ժողովրդական երգ-երաժշտութիւնը ապացուցն է այն շատերէն՝ ուր խորունկ հասկացողութիւն ունեցող երաժիշտը, իր ստեղծագործ երեսակայութեամբ, վերածած է երկարաշունչ - պոէմայի՝ *համանուագային դիցազներգական վիպերգութեան* փոքր գլուխ-գործոց մը, որուն ճաշակումը մեզ կը զարմացնէ եւ որ արժանի է յարմար առիթով մանրակրկիտ քննական վերլուծման:

«Պետոյի յիշատակին» ժողովրդական երգին մէջ կայ տխրութիւն, յուզում, խոր ցասում, պայքարի զգացում եւ ապստամբողական ոգի: Մեղեդիին ոչ մէկ տունը կը պարունակէ նոյն մեկնաբանութիւնը, ստեղծելով սքանչելի զանազանութիւն: Երգչախումբի թաւ ձայները *կ'արտայայտեն մշտական երկխօսութիւն մը մայր եղանակին հետ*: Պոէման հետզհետէ կը ստանայ ծաւալ, հետեւելով երաժշտականօրէն՝ բանաստեղծութեան բնագրի իմաստին ու մեներգիչ Պօղոսեան, ողբերգական շեշտով, ուժով ու թախիծով *«նա էլ ընկաւ վիրաւոր»* կ'ալեկոծէ ու կը փոթորկէ հայու հոգին:

Կանաչեանի «*Նամօր*»-էն, զոր գործին նոր մաս մը յօրինած եւ անցուցած է Ափրիկեան ու վերածած է *մեծ զանթաթի*, «*Մշո սուլթան*»ի բաժինը կը մեներգէ Մկրտիչ Պօղոսեան բացառիկ յաջողութեամբ, հանդարտ, յստակ, անբիծ, աղաչական, խնկաբոյր աղօթքի նման: Եւ վերջապէս «*Ջիաւորի երգով*»ի հրդեհումներով կը ջերմացնէ մեր սրտերը ու կը փոխէ տրամադրութիւնները:

Կը խորհիմ որ նման խտացեալ սալիկ մը անհրաժեշտ էր թէ իր երգացանկին եւ թէ իր բարձրորակ կատարման համար: Ան արժանի է *հետաքրքրելու, հարստացնելու* ոեւէ երաժշտասերի ձայնադարանը:

Շնորհատրելի է Միփան-Կոմիտաս երգչախումբի այս նախաձեռնութիւնը*, անոր փառանդաշար ղեկավար Կարպիս Ափրիկեան եւ վերջապէս մեր լսողի սիրտը խոցող Մկրտիչ Պօղոսեանի ձայնը:

* Առ ի սիրոյ, յարգանքի եւ մանաւանդ զմահատանքի արտայայտութիւն մը հանդէպ մեներգիչին: